

KNOWLEDGE – International Journal

Vol. 23.1

Budva, Montenegro, May, 2018

UDK 37

ISSN 2545 - 4439

ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

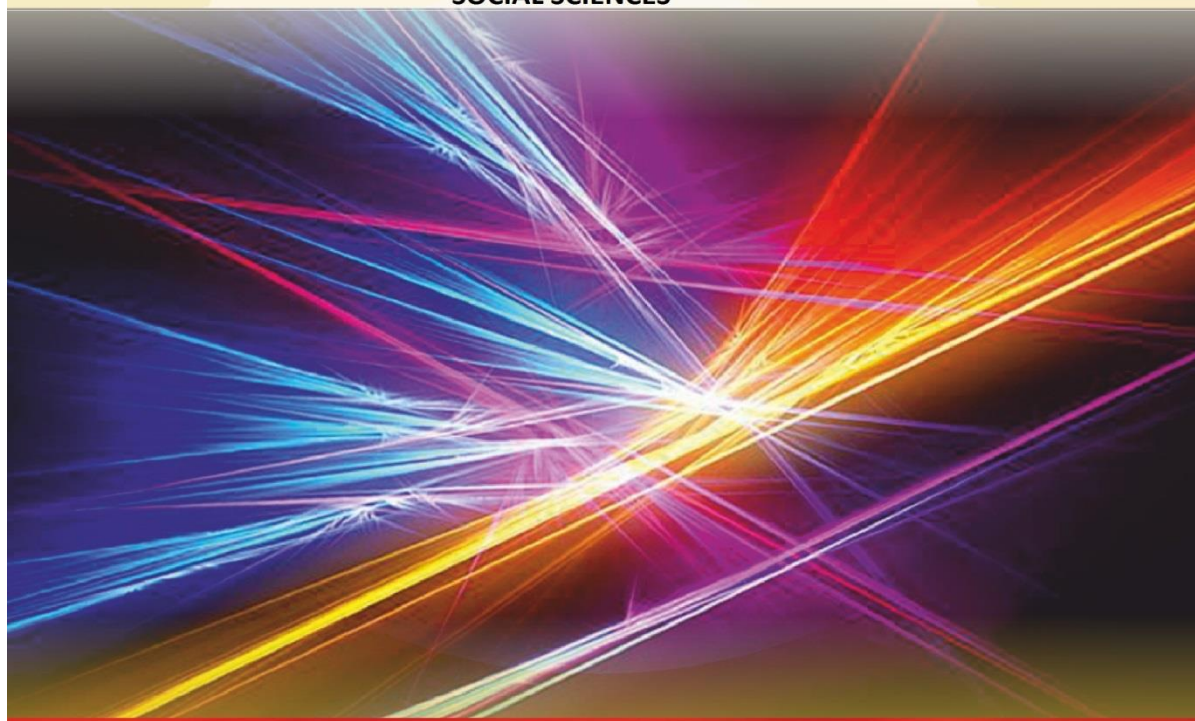
KNOWLEDGE

Scientific Papers

Vol. 23. 1.

SOCIAL SCIENCES

KIJ

Vol. 23

No. 1

pp. 1-390

Skopje 2018

Global Impact & Quality Factor 1.322 (2016) <http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>

KNOWLEDGE

***INTERNATIONAL JOURNAL
SCIENTIFIC PAPERS
VOL 23.1***

Promoted in Budva, Montenegro

24-27.05.2018

KNOWLEDGE – International Journal

Vol. 23.1

Budva, Montenegro, May, 2018

INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT

SKOPJE, MACEDONIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 23.1

ADVISORY BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Cezar Birzea PhD, Ljubomir Kekenovski PhD, Aleksandar Nikolovski PhD, Veselin Videv PhD, Ivo Zupanovic, PhD, Savo Ashtalkoski PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Lasta Spasovski PhD, Mersad Mujevic PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Predrag Trajković PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Baki Koleci PhD, Lisen Bashkurti PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

Editor in chief

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE - International Journal Scientific Papers Vol. 23.1

ISSN 1857-923X (for e-version)

ISSN 2545 – 4439 (for printed version)

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD, Skopje (Macedonia)

Vice presidents:

Prof. Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (Macedonia)

Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)

Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)

Members:

- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Aleksandar Korablev PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Boshkovic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Cvetko Andreevski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dimitar Radev, PhD, Rector, University of Telecommunications and Post, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Daniela Todorova PhD, Rector of “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)

- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Rector, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Hristina Milcheva, Medical college, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (Macedonia)
- Prof. Ivan Marchevski, PhD, Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (Montenegro)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (Macedonia)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Krasimir Petkov, PhD, National Sports Academy “Vassil Levski”, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Ljubomir Kekenovski PhD, Faculty of Economics, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (Macedonia)

-
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Mitko Kotovchevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
 - Prof. Marija Topuzovska-Latkovic, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
 - Prof. Margarita Bogdanova PhD, D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
 - Prof. Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
 - Prof. Marija Mandaric PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
 - Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
 - Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
 - Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
 - Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
 - Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
 - Prof. Nadka Kostadinova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
 - Prof. Nenad Taneski PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Nevenka Tatkovic PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
 - Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
 - Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Nedzat Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
 - Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)
 - Prof. Oliver Iliev PhD, Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
 - Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
 - Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
 - Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, Vranje (Serbia)
 - Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)
 - Prof. Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
 - Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Rumen Stefanov PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
 - Prof. Sasho Korunoski, Rector, UKLO, Bitola (Macedonia)
 - Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad

(Bulgaria)

- Prof. Sreten Miladinovski, PhD, Dean, Faculty of Law, MIT University (Skopje)
- Prof. Snezhana Lazarevic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Stojan Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Shyqeri Kabashi, College “Biznesi”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Trayan Popkochev PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Todor Krystevich, Vice Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Todorka Atanasova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)
- Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Zlatko Pejkov, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

EDITORIAL REVIEW BOARD

- Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (Macedonia)
- Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)
- Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Mersad Mujevic, PhD, Podgorica (Montenegro)
- Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Aleksandar Nikolovski PhD, FON University, Skopje (Macedonia)
- Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Branko Boskovic PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Bulgaria)
- Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Dimitar Radev, PhD, Rector, University of Telecommunications and Post, Sofia (Bulgaria)
- Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Hristina Milcheva, Medical college, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Evdokia Petkova, South West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Ivan Marchevski, PhD, Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Izet Zeqiri, PhD, South East European University, Tetovo (Skopje)
- Isa Spahiu PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Krasimira Staneva, PhD, University of Forestry, Sofia (Bulgaria)
- Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Ljubomir Kekenovski PhD, Faculty of Economics, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Marios Miltiadou, PhD, Aristotle University of Thessaloniki (Greece)
- Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Mitko Kotovchevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Margarita Bogdanova PhD, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)

- Mirjana Borota – Popovska, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Trayan Popkochev PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Zlatko Pejkovski, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)

Contents

COMPETITIVE ADVANTAGES OF PRIVATE EDUCATION IN BULGARIA.....	19
Evgenia Penkova.....	19
Alexander Valkov	19
EDUCATION AND SKILLS AS COMPONENTS OF HUMAN CAPITAL	25
Dušan Cvetanović	25
Danijela Despotović.....	25
Slobodan Cvetanović	25
THE EFFECTS OF POSITIVE PSYCHOLOGY ON THE QUALITY OF EDUCATION	33
Marija Kotevska Dimovska	33
PROACTIVE ENVIRONMENT IN THE UNIVERSITY PEDAGOGIC EDUCATION (THEORETICAL QUALITY FRAMEWORK FOR HIGHER EDUCATION SERVICES).....	39
Sofia Dermendjieva	39
Gergana Dyankova.....	39
INCLUSIVE EDUCATION POLICIES IN SOME EU COUNTRIES AND THE BALKANS.....	45
Vedat Bajrami	45
CREATIVITY DIAGNOSTICS OF STUDENTS 1-4 CLASS OF TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP	55
Elka Valcheva	55
SUGGESTOPEDIC MODELING OF A PROACTIVE LEARNING ENVIRONMENT FOR UNIVERSITY STUDENTS STUDYING PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL PEDAGOGY	61
Mariana Balabanova	61
TEACHER PERFORMANCE ASSESSMENT IN BULGARIA AND GREECE – THE STATE OF THE ART AND COMPARATIVE ANALYSIS	67
Anna Debrenlieva – Koutsouki.....	67
SUGGESTOPEDIA AS AN ELEMENT OF PROACTIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE PROFESSIONAL PREPARATION OF PRE-SCHOOL TEACHERS	75
Elka Yanakieva	75
Nino Mihaylov	75
THE OPPORTUNITIES OF THE PROACTIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR BUILDING AN ETNOCULTURAL COMPETENCY WITHIN STUDENTS – FUTURE TEACHERS.....	83
Veska Vardareva.....	83
Violin Vasilev	83
CREATIVITY AS A KEY ELEMENT IN SYSTEM- PROCESS APPROACH CIR IN INNOVATION MANAGEMENT.....	91
Monika Markovska	91
Bozidar Milenkovski.....	91
Sasho Dodovski	91
THE PROCESS OF READING AND THE METHOD OF WORK WITH TEXT IN PRIMARY TEACHING	97
Irena Kitanova.....	97
THE PROCESS OF ESTABLISHING EFFECTIVE INTERACTION WITH STUDENTS IN THE CONDITIONS OF DISTANCE TRAINING AND THE ROLE OF THE UNIVERSITY LECTURER IN IT.....	101
Marinela Grudeva	101
Yordanka Dimitrova	101

SELF-EVALUATION ABILITIES OF THIRD GRADERS' PROJECT ACTIVITIES - LEVEL VERIFICATION AND ADEQUACY.....	109
Radoslava Topalska	109
CREATIVE WRITING AS A SKILL	115
Penka Nikolova Avramova	115
HIGHER SCHOOL PREPARATION AND REALIZATION IN CONDITIONS OF MARKET ECONOMY	119
Nevena Slavova Philipova	119
Mariana Shehova – Kanelova	119
THE TEACHER' ROLE FOR THE FORMATION OF THE POLITICAL CULTURE.....	123
Petrana Stoykova	123
Adem Zarbash	123
WORK ON A PROJECT IN THE SECOND GRADE	131
Gabriela Kirova.....	131
TRAINING OF TEACHERS, LEGISLATION AND EXPERIENCE IN ALBANIAN EDUCATION .	137
Ndriçim Mehmeti.....	137
Fatmir Tartale.....	137
TEACHER IN QUALITY SCHOOL - CHALLENGES AND PERSPECTIVES	141
Tamara Stojanović-Dorđević	141
Vojislav Ilić.....	141
Andrijana Šikl-Erski	141
THE POSSIBILITY OF STANDARDIZING EDUCATION AND TRAINING IN SECURITY SYSTEMS	149
Stoyko Stoykov.....	149
Sevdalina Dimitrova	149
Rumen Marinov	149
CONTEMPORARY TEACHING METHODOLOGIES: SCIENCE AND ART.....	157
Orjeta Baja	157
“THE CHILDREN'S SUBCULTURE” PROBLEM IN THE AREA OF PEDAGOGICAL RESEARCH	161
Maria Georgieva	161
ДИДАКТИЧЕСКИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА АКТИВНОТО УЧЕНЕ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В НАЧАЛНИТЕ КЛАСОВЕ.....	167
Светослава Соколова	167
INTERDISCIPLINARITY, THE GREAT CHALLENGE OF TEACHING TODAY	173
Anastasi Prodani	173
Silvana Nini	173
QUESTIONS AS A TOOL OF TEACHING	179
Teuta Iljazi	179
CONTEMPORARY ASPECTS OF INTERNET ADDICTION IN SCHOOL AGE	185
Nikola Sabev	185
THE IMPORTANCE OF RECEIVING FEEDBACK IN THE PROCES OF SELF-EVALUATION.....	191
Esad R. Kurejšepi.....	191
Vedat M. Bajrami.....	191
A STUDY ON STUDENT'S LEARNING STYLES USING FELDER-SILVERMAN MODEL.....	195
Loreta Leka	195

Alda Kika.....	195
DEVELOPMENT AND VALIDATION OF THE BULGARIAN VERSION OF THE SCALE ASSESSING GENDER STEREOTYPES IN MATHEMATICS	201
Staribratov I.P.	201
PROJECT-BASED LEARNING ACTIVITIES IMPLEMENTATION AND POSSIBILITIES IN THE PRIMARY STAGE OF EDUCATION IN MATHEMATICS.....	209
Radoslava Topalska	209
NEW GLOBAL FINANCIAL SYSTEM: CONTRIBUTION FOR NEW ECONOMIC THEORY	213
Halil Kalač	213
ANALYSIS OF THE ECONOMIC ASPECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT	221
Marina Blazhekovikj Toshevski	221
Bardhyl Tushi.....	221
STATEMENT OF INCOME AND EXPENSES – SOURCE OF INFORMATION FOR THE ANALYSIS OF ENTERPRISE’S BUSINESS EFFICIENCY.....	227
Rositsa Ivanova.....	227
EMPLOYEES RELOCATION ISSUES: BANKS ACQUISITION CASE.....	233
Tamás Bakó	233
HUMAN NETWORKING ON THE BASIS OF GENERALIZED TRUST	241
Jovan Borišić.....	241
Siniša Zarić	241
POSSIBILITIES FOR PROJECT FINANCING OF NON-GOVERNMENT SECTOR IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA.....	247
Neda Petroska-Angelovska.....	247
Marija Takovska	247
Marija Magdincheva-Shopova.....	247
SOCIAL ENTREPRENEURSHIP FROM A QUALITY MANAGEMENT PERSPECTIVE IN THE PROCESS OF SOCIAL VALUE CREATION	255
Goran Golubovski.....	255
Marina Kantardjieva	255
THE ROLE AND IMPACT OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON ORGANIZATIONAL PERFORMANCE IN REPUBLIC OF MACEDONIA	261
Irena Ashtalkoska.....	261
Savo Ashtalkoski	261
Nikolce Marinovski	261
THE ROLE OF HUMAN RESOURCES IN MODERN ORGANIZATIONAL SYSTEMS	269
Nedžad Azemović.....	269
Rešad Azemović	269
SOCIO-ECONOMIC SITUATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE PAST AND NOWADAYS	275
Suada A. Džogović	275
THE IMPACT OF BRANDED EVENTS ON THE SUCCESS OF A TOURIST DESTINATION	281
Marina Jovičević Simin	281
Slobodan Živkucin	281
SOCIO-ECONOMIC OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN THE MUNICIPALITY OF BEROVO	287
Vladimir Kitanov	287

FUZZY FINANCIAL ANALYSIS MODELS	291
Yuliyen Velkov	291
ACCOUNTING IN THE CONTEXT OF GLOBAL CORPORATE MANAGEMENT – CONTEMPORARY REQUIREMENTS AND PROBLEMS	295
Diana Petrova	295
THE IMPACT OF THE MONETARY POLICY ON THE ECONOMIC GROWTH AND THE DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA	299
Neritan Turkeshi	299
BAILING OUT FINANCIAL INSTITUTIONS AS THE EPITOME OF THE FINANCIAL SYSTEM TODAY	305
Ljubisa Zlatevski	305
MANAGING OF ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL RIGHTS	311
Victorija Kafedziska	311
THE INFLUENCE OF GLOBALIZATION ON THE EMPLOYMENT	317
Marija Stojanova	317
Frosina Nikolovska	317
Mila-Zibak Dimkovska	317
RISKS INFLUENCING SOFTWARE PROJECTS AND MANAGING THEM DURING THE REQUIREMENT ENGINEERING PROCESS	321
Kaltrina Ukalli	321
Ljupcho Antovski	321
MATHEMATICAL MODELS IN THE FUNCTION OF CREDIT RISK MANAGEMENT II	329
Kristina Zogović	329
AGROTURISM AS A MEASURE FOR ECONOMIC DEVELOPMENT ON THE RURAL ENVIRONMENT	335
Goran Mihajlovski	335
Trajan Dojcinovski	335
Katerina Bojkovska	335
Nikolce Jankulovski	335
THE ROLE OF PROFESSIONAL COMPETENCE TO INCREASE PRODUCTION EFFICIENCY IN FARMS OF THE AGRICULTURAL SECTOR	341
Milena Tepavicharova	341
USE OF SYMMETRICAL MODEL OF COMMUNICATION ON LOCAL GOVERNMENT'S WEB SITES IN SERBIA - CONTENT ANALYSIS	349
Dragana Perković Antić	349
PROMOTION OF TOURISM IN MACEDONIA, CHANCE FOR ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE STATE	353
Vladimir Kitanov	353
INVESTMENT FUNDS AND EFFICIENT ALLOCATION OF RESOURCES	357
Ljubisa Zlatevski	357
TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE INSURANCE MARKET IN BULGARIA AND THE COUNTRIES OF THE WESTERN BALKANS REGION (2008-2016)	363
Milen Mitkov	363
THE INFLUENCE OF LEARNING AND KNOWLEDGE ON THE DECISION TO CHOOSE LIFE INSURANCE	371
Jadranka Denkova	371

Branka Denkova.....	371
PROBLEMS OF MEASUREMENT IN SOCIAL SCIENCES.....	379
Milica Brankovic	379
Jovanka Vukmirović	379
Ana Zekavica	379
Aleksandra Vukmirović	379
BUSINESS WOMAN - THE PAST, PRESENT, FUTURE	385
Azra Ahmetović	385

THE PROCESS OF READING AND THE METHOD OF WORK WITH TEXT IN PRIMARY TEACHING

Irena Kitanova

Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delchev", Stip, irena.kitanova@ugd.edu.mk

Abstract: Reading is an analytical-synthetic procedure, a thought process that simultaneously unites several stages that bring the student to the proper mastering of the reading techniques and the ability to understand the reading. These few stages are: seeing the letter as a graphic sign, turning its symbolic into a graphic representation, simultaneously perceiving and correctly pronouncing the voices in a single word, linking the words into a sentence and reading them at the pace of everyday speech and ultimately understanding the content. There are a number of reading definitions that are essentially reduced to being a process of pronouncing words. In the United States in 1998, this definition is considered the first, and then the definition of "Reading is learning the identification of words and their meaning" appears. The reading process is also considered by reading text, and the definition of reading is learning to gain knowledge about a particular text in order to gain knowledge from it. In the world literature, the definition of the type "Reading" is a cognitive process for decoding symbols in order to determine their constructive meaning. "Reading as a layered process encourages the student to think, to love the book, to deepen in the literary text and to comprehensively comprehend it.

Keywords: reading, teaching, education, text method.

ПРОЦЕСОТ НА ЧИТАЊЕ И МЕТОДОТ НА РАБОТА СО ТЕКСТ ВО ОДДЕЛЕНСКА НАСТАВА

Ирена Китанова

Факултет за образовни науки, Универзитет "Гоце Делчев", Штип, irena.kitanova@ugd.edu.mk

Резиме: Читањето претставува аналитичко-синтетичка постапка, мисловен процес кој истовремено обединува повеќе фази кои го доведуваат ученикот до правилно совладување на техниките за читање и оспособување за разбирање на прочитаното.

Тие неколку фази се: воочување на буквата како графички знак, претворање на неговата симболика во графичка претстава, истовремено воочување и правилно изговарање на гласовите во еден збор, поврзување на зборовите во реченица и нивно читање со темпо на секојдневен говор и на крајот сфаќање на содржината. Постојат неколку дефиниции за читањето кои во суштина се сведуваат на тоа дека претставува процес на изговарање на зборовите. Во САД во 1998 година ваквата дефиниција се смета за прва, а потоа се појавува и дефиницијата "Читањето е учење на идентификација на зборовите и нивното значење". Процесот на читање воедно е разгледуван и од страна на читање на текст и е добиена и дефиницијата дека читањето е учење за добивање на знаење за одреден текст со цел да се добие знаење и од него. Во светската литература може да се најде и на дефиницијата од типот "Читањето претставува когнитивен процес за декодирање на симболите со цел да се определи нивното конструктивно значење". Читањето како слоевит процес го поттикнува ученикот да мисли, да ја сака книгата, да се вдибочува во литературниот текст и истиот сестрано да го создава⁴⁷.

Клучни зборови: читање, настава, образование, текст метод.

Едно литературно дело за да постои треба да биде напишано, но за да опстои потребно е да е прочитано. Читањето претставува примање на информации во писмена форма. Во денешно време човекот не може да функционира без оваа активност. Навиката за усовршување на читањето по брзо темпо, му овозможува на многу побрз начин да дојде до бараната информација. Во процесот на читање на еден текст се надоврзува и процесот на учење, па затоа и тоа претставува алатка за читањето во училиштето. Оттука

⁴⁷ Vilotijevic, M. (2000), Didaktika 1,2,3, Beograd, Zavod za ugbenike I nastavna sredstva, pp.275-290.

целта на наставникот во училиштето ќе претставува да ги оспособи учениците за потребите на современиот живот, преку побрзо, порационално и поефикасно читање. За да може наставникот да го реализира сето ова потребно е постапно да се совладува темпото на читање од полесни кон потешки текстови.

Многу битен елемент е пренесување на информацијата преку читањето, бидејќи најпрво читачот треба да има одредени познавања од текстот кој го презентира. Воедно потребно е правилно презентирање за да може слушателот да ја разбере информацијата на правилен начин. Читањето е невозможно да се научи без многу упорно вежбање. За усовршување на читањето секогаш е потребно да се читаат нови текстови. Повторувањето на еден исти текст методички е неоправдано, бидејќи ученикот ја губи мотивацијата и започнува механички да учи. Читањето на нови текстови за ученикот значи разбирање на нови ситуации, нови содржини кои би требало да го мотивираат.

Читањето е визуелна активност во која ученикот ги одредува графичките знакови, најнапред споро, а подоцна побрзо ги слепа во една целина која се нарекува збор, а потоа зборовите во реченица. Живееме во време на многу развиена визуелна техника (телевизија, филм, проектори, компјутери) која влијае кај децата интензивно да се развиваат способностите за визуелно осознавање на стварноста. За денешните деца не е потребен напор, како што сметале одредени методичари, истовремено да ги совладуваат читањето и пишувањето, бидејќи тие уште од самото рано детство сами покажуваат интерес за пишаниот збор преку медиумите.

Читањето во животот на современиот човек е најбитна активност. Во морето од информации, денешниот човек многу добро се снаоѓа благодарение на комуникацијата со помош на писмото т.е со читањето. Пишаниот збор му помага на човекот да постигне развој на својот духовен живот, го прави пообразован, стручен и современ. Во системот на масовното комуницирање пишаниот збор се повеќе се зацврстува, без разлика што некои даваат предност на визуелното комуницирање. Книгите се печатат за да бидат читани, за да можат да му пружат на читателот одредена информација. Што претставува книгата која не ја читаме? Нешто што се уште не е напишано⁴⁸.

Животната нужност од книгите и пишаниот збор секојдневно се потврдуваат во животот на секој човек. Односот према читањето и на програмско и на методичко-дидактичко ниво, не е доволно изграден. Мора да се посвети многу повеќе внимание на процесот на читање и во букварскиот период, а и малку подоцна. Особено потребно е многу повеќе да се работи на развивање на културата за читање на сите образовни нивоа и на развивање на љубов кон книгата и читањето.

Кога се започнува со процесот на читање нужно е најпрво да се постават две прашања: 1) Зошто е потребно да се чита еден литературен текст? И 2) Како да се прочита еден литературен текст?. Овие две прашања се доста сложени, но и интересни и бараат длабоки истражувања. Во помалите одделенија, во основните училишта посебно внимание се посветува на техниките за читање, што претставува тежок и долгорочен процес за да можат учениците да се оспособат за разбирање и доживување на текстот.

Во методиката постојат повеќе облици на читање но, ние ќе издвоиме само два основни и тоа: 1) репродуктивно 2) читање со разбирање⁴⁹. Првиот облик е карактеристичен за читателите кои го примаат она што им го нуди писателот, примаат сè онака како се изговара, здраво за готово и не се внесуваат во процесот на читање. Вториот облик на читање е карактеристичен за оној дел на читатели за кои текстот кој го читаат има значење т.е се трудат да разберат сè од него и затоа се соживуваат со истиот со многу внимание и емоции. Целта на вистинитото читање на литературно уметничко дело е во тоа да читателот биде соработник, да зазема став на творец, да со својата читателска фантазија го надградува своето читателско мислење. Затоа можеме да кажеме дека читањето се состои од препознавање на букви, зборови и реченици како графички облик, до нивното изговарање, ако е гласно, и во форма на внатрешен говор ако е тивко, како и сфаќање на смислата на прочитаното. Сето ова е важно бидејќи од брзината на препознавањето, изговарањето и сфаќањето на одредени графички целини-букви, зборови, реченици, зависи и брзината на читањето.

Методот на читање и работата со текст претставува начин на работа во кој поставените задачи се остваруваат преку читање на текстови. Во дидактиката, но не само во неа многу се расправало за односот на живите и пишаните зборови, за предностите и слабостите на еден или друг метод.

⁴⁸ Бланшо, М. (1960), “Есеи“, Белград, Нолит.

⁴⁹ Bogнар, L.; Matijevic, M. (2005): Didaktika, Zagreb, Skolska Knjiga. pp.1- 292

Постојат тврдења дека поединецот стекнува пошироко знаење преку живите, отколку преку пишаните зборови, што и до некаде е точно, бидејќи луѓето меѓусебно почесто комуницираат со живи зборови⁵⁰. Битна предност на живите т.е. на усмените зборови е во тоа што усмената комуникација моментално може да отстрани евентуални нејаснотии. Доколку на ученикот нешто не му е јасно во излагањето на наставникот, тој може да побара објаснување и веднаш да го добие. Наставникот може своето усмено излагање да го прилагоди на нивото на ученикот, а книгата си е книга. Текстовите во неа се исти за сите. Но како што веќе кажавме и пишаниот збор има свои вредности, бидејќи претставува единствениот начин, знаењето да може да се пренесе од генерација на генерација.

Методот на читање наставникот го применува користејќи извори за читање во кои спаѓаат учебници, читанки, работни листови, лектури, училишни списанија и др. Наставникот е должен да во училишната работа користи учебници и други книги и да го упатува ученикот како да ги користи.

Честопати се случува да дел од учениците во одделението некои учебници ретко ги отвараат, па на крајот од годината изгледаат како да се нови. За ваквиот однос е виновен наставникот.

Учениците мораат да бидат адекватно подготвени да самостојно и ефикасно ја користат книгата. Суштински елемент на оваа подготовка е вежбање на течното читање со разбирање или пак забележување на прочитаното. Доколку наставникот го навикне ученикот правилно да го користи учебникот, тогаш со помош на она што го слушнале на часот, многу полесно да го совладаат градивото. При насочување на ученикот, наставникот треба да биде внимателен. Доколку учебникот е поширок од програмата, тој ќе бара од ученикот да ги чита и учи сите текстови. Доколку постојат текстови кои се поопширни, тогаш ќе ги насочи да го читаат само она што е неопходно.

Доколку градивото во учебникот е поделено на логички целини, тоа на учениците ќе им ја олесни работата. Во овој случај мора да се внимава на дефинициите или објаснувањето на одредени поими и да се нагласи важноста на прашањата кои се наоѓаат на крајот од текстот⁵¹. Се смета дека доколку успешно ги одговорат, тогаш го разбрале текстот.

Стварањето навика за читање, доста ќе се подобри доколку се читаат и други печатени материјали, а не само учебниците, бидејќи честопати дел од наставните содржини се сместени и во други печатени материјали. Учениците треба да сфатат дека сето знаење не е концентрирано во нивните книги и дека покрај учебникот е потребно да користат и други извори на информации.

Според целта која треба да се оствари, дидактичарите разликуваат повеќе видови на читање: а) за стекнување вештина за читање, б) поради запознавање со ново градиво, в) поради меморирање на градивото, г) поради граматичката, стилската и естетската анализа. Читањето заради стекнување на вештини се практикува најмногу во второ и трето одделение, но се продолжува и до пето. Во повисоките одделенија се тежнее кон изразно и естетско читање. Наставникот мора да води сметка, учениците да не читаат механички. Туку со разбирање. Пред читањето тој треба да ги подготви учениците со тоа што ќе ја најави темата на градивото. Кога текстот ќе се прочита, потоа треба да се објасни и прераскаже. Доколку текстот има непознати зборови, треба да се објаснат. Читањето на текстот не треба да се прекинува поради објаснување, бидејќи така се развива емоционалната и естетската целина. Тоа е најдобро да се направи на крајот.

Покрај тоа што новите знаења најчесто доаѓаат преку излагање и прераскажување на наставникот, ученикот треба да се навикне новото градиво да се совладува преку читање (читање поради запознавање на ново градиво). Овој вид на читање може да се практикува на самиот наставен час, независно дали чита еден ученик, а останатите да слушаат, или пак секој ученик да чита во себе. Пред тоа наставникот треба да каже дека цел на читањето е да се сфати содржината и вниманието на ученикот да се насочи кон побитните делови. После читањето наставникот по метод на разговор проверува колку учениците ја разбрале содржината и по потреба им дава дополнително објаснување.

Читањето на часот може повремено да се практикува како илустрација на излагањето на наставникот. Ако наставникот презентира некоја бајка, тој своето презентирање ќе го илустрира преку читање на одреден дел или целина⁵². Тоа читање мора да биде во најмала рака, изразно, а пожелно е да биде и уметничко како би побудило одредени емоции кај ученикот и би го оживеал часот. Зато и се практикува да научно-популарните текстови се читаат поинаку од поетските.

⁵⁰ Вилотијевиќ, М., (2000): Дидактика 3, Белград, стр.262-263.

⁵¹ Вилотијевиќ, М., (2000): Дидактика 3, Белград, стр.289.

⁵² М. Вилотијевиќ, Ибидем.

Читањето заради помнење на градиво има за цел да учениците усвојат некои содржини, бидејќи да се запознае содржината и да се усвои не е исто. Ученикот треба прочитаниот текст да знае да го раскаже со свои зборови, а не да го репродуцира. Тоа е потешко, бидејќи бара одредена мисловна преработка. Проширувањето и кретењето на прочитаниот текст допринесува мисловна активација на ученикот. Она што се додава преку проширување мора да биде во директна врска со основниот текст, а онаму каде се кроти, мора да се сочуваат битните делови. Преку тоа се разработува ученичката фантазија и логичкото мислење. За да се запомни прочитаното, најдобро е да се чита текстот во целина, а доколку е долг текстот, тогаш по логички целини. После читањето потребно е да се изврши преслушување со помош на слика за да се воочи стекнатото знаење.

Посебен вид на читање се смета читањето заради граматичка, стилска и естетска анализа. За таа цел се користи предходно обработен погоден текст. Простите реченици треба да се обработуваат во текст, кој е по тие реченици карактеристичен. Користејќи се со различни примери, наставникот може преку индуктивен начин да го обработи овој поим. За стилска и естетска анализа се бираат текстови погодни за остварување на поставената цел. Во тој момент на учениците им се посветува внимание на стилските особености, на користење на фигуративните средства, описот, на карактеризација на ликовите.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Abell, P. & Samuels. J.M., Cranna M. (1994), Mergers, motivation and directors' remuneration, London School of Economics and Political Science, London.
- [2] Adižes, I. (2005), Upravljanje promenama, moć uzajamnog poštovanja i poverenja u privatnom i porodičnom životu, poslu i društvu; ASEE Books – Novi Sad.
- [3] Agencija za strana ulaganja i promociju izvoza R.Srbije (2007), SIEPA, (7), 12.
- [4] Ainskow, West M.(1996), School Improvement in an Era of Change, New York, Center for Organization Effectiveness, преземено од www.greatororganizations.com
- [5] Allen, M. (2001), Interpersonal Communication Research: Advances Through Meta Analysis, Lawrence Erlbaum Associates.
- [6] Bakovljević, M. (1972), Teorijske osnove programirane nastave, Beograd, Duga.
- [7] Bašić, S. (2008), Disciplina i autoritet, Sveučilište u Zadru, Odjel za pedagogiju.
- [8] Beebe, S. & Ivy, D. (2000), Principles for a lifetime. Allyn & Bacon Incorporated.
- [9] Bernardin, R. (2008), Human Resource Management: An Experiential Approach, 3rd ed., McGraw-Hill.
- [10] Bogdan, B. (2006), Akcijska istraživanja u školi, Odbor za znanost, 1(11), преземено од <http://coe.sdsu.edu/eet/articles/bloomrev/index.htm>
- [11] Бланшо, М. (1960), “Есеи“, Белград, Нолит
- [12] Vilotijević, M. (2000), Didaktika 1,2,3, Beograd, Zavod za udbenike i nastavna sredstva,